

ASYA'YI AYDINLATAN LÜGAT

Kaklar kamug kölerdi (Kuru yerler hep gülerdi

Taglar başı ilderdi Dağ başları göründü

Ajun tını yıldı Dünyanın soluğu ılandı

Tütü çeçek çerkeşür Türlü çiçekler sıralandı)

Merhaba sevgili okurlar, eğer siz de kabul ederseniz, sizinle uzun bir yolculuğa çıkacağız, yaklaşık 2500 yıllık bir tarih yolculuğuna. Merakınızı körüklemeyi başardığımı düşünüyorum. Fazla uzatmadan size konumuzu söyleyeyim. Konumuz kadim ve bir o kadar da büyük olan biz Türklerin ilk sözlüğü 'Dîvânu Lugâti't-Türk'. Duyduğunuzda küçümsemeyin çünkü karşınızda eski Türklerin tarihini anlatan en eski ve büyük sözlük duruyor. Sözlük dediğime bakmayın sadece bir sözlük değil Dîvânu Lugâti't-Türk aynı zamanda bizim sosyolojimiz, psikolojimiz, edebiyatımız, gelenek ve göreneklerimizle ilgili kimsenin kenara atamayacağı bilgileri bize sunuyor. Simdi siz söyleyin 2500 yıllık bir tarihi anlatan bir kitabı hiçe sayabilir misiniz? Bu kitabın biz Türkler için önemini anladığınızı sanıyorum. Şunu da söylemeliyim ki 2500 yılı birkaç sayfayla size anlatamam buna ömrüm de yetmez, o yüzden amacım bir zamanlar Asya'da parlayan kandili şimdi sizin zihninizde gönlünüzde parlatmak, şanlı atalarımızı hatırlamak ve Türk'ün içindeki ateşi yeniden harlamak, bütün ışıkları yakmak!

Dîvânu Lugâti't-Türk Türklerin cihandaki sesi olmuştur. Sadece savaş yeteneklerimizin ve kılıçlarımızın değil aynı zamanda, dilimizin ve kalemimizin de keskin olduğunu herkese gösteren bir kitaptır. Bize bu eşsiz eseri veren Kaşgarlı Mahmut, Türk tarihine sadece bir sözlük kazandırmamış, zamanla tarihe karışacak birçok sözlü ürünü, eski geleneklerimizi hatta tarihimizi bize ve dünyaya kazandırmıştır. Böylece tarihin kayıp bir sayfası daha bulunmuş bir karanlık daha aydınlanmış oldu. Hem Türkler atalarının mirasına sahip çıktılar hem de diğer halklar Türklerin ne kadar zengin bir kültüre sahip olduklarını gördüler ve tarih sayfaları Türler için yeniden yazıldı. Şunu sorabilirsiniz bu kitap nasıl yazıldı? Nasıl ortaya çıktı? Kim buldu? Sormakta da haklısınız. Benim de şaşırdığım nokta, böyle önemli bir kitabın yazımından yüzlerce yıl sonra tesadüf eseri bulunması ve sadece bir nüshasının ortaya çıkması. Bunun gibi önemli bir eserin hiçbir zaman bulunamayacak olma ihtimali bile oldukça korkutucu. Acaba bu kadar önemli olup şimdiye kadar bulamadığımız kaç kitap var? Gizemli bir örtünün altında bekleyen kaç eser? Dîvânu Lugâti't-Türk'ün bulunma hikayesine dönelim. Eski maliye nazırlarından Nazif Paşa'nın bir akrabası elinde Dîvânu Lugâti't-Türk ile sahaflar çarşısına paraya ihtiyacı olduğu için gelir. Bir sahafa gider ve kitap için 30 lira istediğini söyler. Sahaf kitaba baktıktan sonra değerli bir kitap olduğunu anlar ve kitabı alıp maarif nezaretine götürür fakat maarif nezareti koskoca Dîvânu Lugâti't-Türk için 30 lirayı çok bulur ve kitabı almaz. Bu kadim kitabı ortaya çıkarma onuru Ali Emiri adında bir kitap kurduna nasip olur ve koskoca bir tarih yok olmaktan bir kitap meraklısı sayesinde kurtulur. Ali Emiri durumu şöyle anlatır: "Değil 30 lira 30000 lira değeri var. Kitabı aldım. Eve geldim. Yemeyi içmeyi unuttum. Bu kitap değil Türkistan ülkesidir. Türkistan değil bütün cihandır. Bu kitaba hakiki kıymet lazım gelse cihanın hazineleri kafi gelmez." Peki siz söyleyin, siz Dîvânu Lugâti't-Türk'e ne biçerdiniz? Maddi bir değer biçebilir miydiniz? Dîvânu Lugâti't-Türk'ün yazılma amacı Araplara Türkçeyi öğretmekti. Kaşgarlı Mahmut sadece bir sözlük yazmaktansa bizim her şeyimizi, dilimizi, edebiyatımızı, Türk toplumunun yaşayışını hatta Türk boylarının yaşadığı yerlerin haritalarını eserine eklemiş ve hem Arapların hem de bizlerin kültürümüzle ilgili bilgi sahibi olmamızı sağlamıştır. Dîvânu Lugâti't-Türk adeta

ilklerin kitabı olmayı başaran nadir kitaplardan biridir. Ansiklopedik olmasıyla, Türk dilleri kamusu olmasıyla, ilk sözlük olmasıyla ilklerin kitabıdır. Kaşgarlı Mahmut Dîvânu Lugâti't-Türk'te benzersiz bir yazım tekniği ile Türklerin en güzel sav, sagu, koşuk ve destanlarıyla onların derinliklerini ortaya çıkarmış, katılıklarını yumuşatmıştır. Sonunda ortaya önünde saygıyla eğileceğimiz bir şaheser çıkarmıştır. Peki kim bu Kaşgarlı Mahmut dediğinizi duyar gibiyim. Kaşgarlı Mahmut Pamir Dağı'nın eteklerinde Kaşgar şehrine 40 km uzaklıkta bulunan Opal köyünde 1008 yılında dünyaya geldi. Onun döneminde Kaşgar Türk, Yunan, İran, Hint ve Çin kültürlerinin iç içe olduğu bir ticaret merkeziydi. Eğitimi Kaşgar'da tamamladı ve Buhara, Semerkant, Nişabur gibi önemli Türk şehirlerini gördü. Kaşgar'dan 1057 yılında Karahanlı devletindeki taht kavgaları yüzünden ayrılmak zorunda kaldı. Onun için yaşadığı bu şanssızlık, aslında onun ve Türk tarihinin şansı oldu çünkü bu olay ona ilk Türk bilgini, ilk ansiklopedist, Türkolojinin kurucusu ünvanlarını kazandı. Peki isterseniz Dîvânu Lugâti't-Türk'ün nasıl yazıldığını bir de Kaşgarlı Mahmut'tan dinleyin: “Ben Kaşgarlı Mahmut, kendim Türklerin en fasih konuşanlarından, en açık anlatanlarından, en doğru anlayanlarından, asıl ve mezhepçe en ileri bulunan, en iyi kargı kullananlarından olduğum halde Türklerin hemen hemen bütün illerini, obalarını, çöllerini karış karış gezip dolaştım. Türk'ün, Türkmen'in, Oğuz'un, Yağma'nın, Kırgız'ın dillerini kafiyelerini tamamen zihnime nakşettim. Bu konuda o kadar ileri gittim ki her boyun lehçesi bende en mükemmel surette toplanmış oldu. İşte bu kitabımı bu kadar inceleme ve araştırmadan sonra en süslü tarzda ve en veli bir üslup üzere yazdım. Bana sonsuz bir ün, bitmez tükenmez bir azık olsun diye şu kitabımı tanrıya sığınarak Dîvânu Lugâti't-Türk adını vererek yazdım.”

Geçmiş yüzyıllar Kaşgarlı Mahmut sayesinde ete kemiğe bürünerek önümüze serilmiştir. Şunu unutmayın ne Kaşgarlı Mahmut sıradan bir yazar ne de Dîvânu Lugâti't-Türk sıradan bir eserdir. Kaşgarlı Mahmut'un sadece tek eseri elimize geçmiş ve adını bir daha silinmemek üzere tarihe yazdırmıştır. Peki bu kitap nasıl basıldı, nasıl çoğaltıldı? Anlatayım. Bu gün elimizde Dîvânu Lugâti't-Türk'ün orijinal ya da başka bir nüshası yok. Tek nüsha hattat Şamlı Mehmet tarafından 1266'da Şam'da kopya edilmiştir. Şu anda Dîvânu Lugâti't-Türk'e sahipsek bunu iki kişiye borçluyuz. Bu kişiler Şamlı Mehmet ve Ali Emiri Efendidir. Ali Emiri sayfaları dağınık olan kitabı Kilisli Rıfat'a düzeltirmiştir. Ziya Gökalp Dîvânu Lugâti't-Türk'ü görmek için hemşehrisi Ali Emiri'ye çok rica etse de Ali Emiri ona bile göstermemiş hatta kitaba zarar gelmesin diye basılmasına bile karşı çıkmıştır. Talat Paşa'nın araya girmesiyle Ali Emiri kendisi de orada olursa matbaada basılmasını kabul etmiştir. Rıfat Bey kitabın basımıyla o kadar ilgilenmiştir ki bu basım Dîvânu Lugâti't-Türk'ün Kilisli basımı olarak anılacaktır. Daha sonra Besim Atalay tarafından da çevrilmiştir. Şimdi sorayım size, bütün bu söylediklerimden sonra artık Dîvânu Lugâti't-Türk'e öylesine bir kitap, Kaşgarlı Mahmut'a da sıradan bir yazar olarak bakabilecek misiniz? Yine de siz bilirsiniz. Bundan sonra ne yapacağımızı, ne düşüneceğinizi size bırakıyorum. Kaşgarlı Mahmut da ben de vazifemizi tamamladık. Artık sıra sizde. Bu dava sizin gücünüzle gölgeniz altında var olmaya devam edecek. Kopuzlar çalın. Bütün ışıkları yakın!

Könglüm için örtedi	(Gönlüm içten yandı
Yitmiş yaşığ kartadı	Kaybolmuş yarayı kaktı
Kiçmiş ödik irtedi	Geçmiş günleri aradı
Tün kün keçip irtelür	Geceler günler geçse de o yine aranır)